

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*- педагогіка - психологія - мовознавство -
- методика викладання - філософія -
- історія - соціологія - політологія -*

Серія: Соціально-гуманітарні науки

Випуск № 4 • 2015 р.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VINNYTSIA NATIONAL AGRARIAN UNIVERSITY
UKRAINIAN AND FOREIGN LANGUAGES DEPARTMENT

SCIENTIFIC NOTES

*- pedagogics - psychology - linguistics -
- teaching methodology - philosophy -
- history - sociology - politology -*

Series: Socially-humanitarian sciences

Issue № 4 • 2015

Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. – Серія: Соціально-гуманітарні науки / Гол. ред. Калетнік Г.М. – Вінниця: ВНАУ, 2015. – Вип. 4. – 145 с.

Редакційна колегія / Editorial Board

Калетнік Г.М. – доктор економічних наук, професор, дійсний член (академік) НААН України, президент ВНАУ (головний редактор)
Джеджула О.М. – доктор педагогічних наук, професор, ВНАУ (заступник головного редактора)
Тимкова В.А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов ВНАУ (заступник головного редактора)
Кравець Р.А. – кандидат педагогічних наук, ВНАУ (відповідальний секретар)

Kaletnik H.M. – Doctor of Economic Sciences, professor, academician of NAAS of Ukraine, President of VNAU (chief editor)
Dzhedzhula O.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, VNAU (assistant chief editor)
Tymkova V.A. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, Head of Ukrainian and Foreign Languages Department, VNAU (assistant chief editor)
Kravets R.A. – Candidate of Pedagogic Sciences, VNAU (executive editor)

Члени редакційної колегії / Editorial Staff Members

Романишина Л.М. – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Хмельницький національний університет
Левчук К.І. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та філософії, ВНАУ
Легун Ю.В. – доктор історичних наук, професор, ВНАУ
Капранов О.П. – доктор філософії, доцент кафедри англійської мови Стокгольмського університету, Швеція
Курлянд З.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Державний заклад „Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського“
Мельничук І.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін, ДВНЗ „Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України“
Петрук Н.К. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, ХНУ
Тимошук Н.М. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНАУ
Степанова І.С. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНТУ
Матієнко О.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ
Довгань Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ

Romanyshyna L.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Honoured Educator of Ukraine, Khmelnytskyi National University
Levchuk K.I. – Doctor of Historic Sciences, professor, Head of the Department of the Ukrainian History and Philosophy, VNAU
Lehun Yu.V. – Doctor of Historic Sciences, professor, VNAU
Alexander Kapranov – Doctor of Philosophy, assistant professor of the Department of the English Language, Stockholms Universitet, Sweden
Kurliand Z.N. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Pedagogy, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy”
Melnychuk I.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Philosophy and Social Subjects, SHEI “Ternopil State Medical University named after I.Ya. Horbachevskiy of MHP of Ukraine”
Petruk N.K. – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, HNU
Tymoshchuk N.M. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNAU
Stepanova I.S. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNTU
Matienko O.S. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU
Dovhan L.I. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU

ЗМІСТ

Вострякова В.І.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ПОЛЬЩІ ТА
УКРАЇНИ.....6

Гарник А.А.

РОЛЬ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ЗБАГАЧЕННІ
СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ.....15

Дакалюк О.О.

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ У НЕМОВНИХ
ВУЗАХ.....23

Джеджула О.М.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ У ВНЗ АГРАРНОГО
ПРОФІЛЮ.....28

Кравець Р.А.

ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ
У ПОЛКУЛЬТУРНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ
ГАЛУЗІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
.....38

Кукель Г. С., Коломієць Т. В., Паламаренко Я.В.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ
АПК.....50

Лебедєва Н.А.

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У
ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ.....58

Манжос Е.О., Матієнко О.С.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ
ГАЛУЗІ.....66

Медведєва С.О., Зубенко О.В.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПРОДУКТИВНОГО ЧИТАННЯ
ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У НЕМОВНИХ
ВНЗ.....72

Миколюк О.П.

ТВОРЧА КОНСТРУКТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
СУЧАСНИХ ІНЖЕНЕРІВ-
АГРАРІВ.....79

Самойленкова В.П.

СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ – СОСТОЯНИЕ И
ПРОБЛЕМЫ.....85

Степанова І.С.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛІНГВОДИДАКТИЦІ ТА
ЛІНГВІСТИЦІ.....89

Тимкова В.А.

АКТУАЛЬНІСТЬ РИТОРИКИ У ФОРМУВАННІ ГАРМОНІЙНО
РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ
.....99

Тимощук Н.М.

ТЕМАРІЙ ГОЛОДУ В ЕПІЦІ 80-90-Х РР.:
АСПЕКТИ МОВОСТИЛЮ АНАТОЛІЯ
ДІМАРОВА.....109

Хомяковська Т.О.

ТЕХНОЛОГІЯ «CASE-STUDY» ЯК МЕТОД КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ.....117

АНОТАЦІЇ.....	1
25	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	140
ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	142
ПРАВИЛА ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДО ДРУКУ.....	144

УДК 378 : 371.2

МОВ,

Лебедєва Н.А.,

старший викладач кафедри
української та іноземних

ВНАУ

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Постановка проблеми. Становлення професійних та особистісних якостей майбутнього фахівця відбувається у навчально-виховному процесі ВНЗ. Результативність цього процесу суттєво залежить від прагнення викладача зорієнтувати власну діяльність на розвиток особистості студента. Духовна сутність та моральні цінності мають стати запорукою взаємодії викладача та студента.

Метою статті є розглянути чинники та сутність педагогічної взаємодії у професійно-ціннісному середовищі.

Аналіз останніх досліджень. Розв'язання різноманітних проблеми, пов'язаних із розвитком ідеї педагогічної взаємодії, висвітлено у працях сучасних українських вчених (О. Глузман, О. Друганова, С. Золотухіна, М. Євтух, В. Курило, О. Микитюк, С. Микитюк, В. Майбородова, Н. Побірченко, Н. Пузиркова, О. Рацул). Емоційно-комунікативну сторону навчальної взаємодії аналізують у своїх працях Е. Беленкіна, Л. Жарова, В. Кан-Калик, В. Котов, М. Никандрова.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія, з точки зору сучасної соціології, – це процес безпосереднього чи опосередкованого взаємного впливу людей, що спричиняє обумовленість та зв'язок між ними. Саме обумовленість є головною особливістю взаємодії, коли кожна зі сторін є і причиною, і одночасно наслідком зворотного впливу протилежної сторони, що визначає розвиток об'єктів та їх структур.

Але взаємодія – це не лише вплив людей одне на одного, а й безпосередня організація їх спільних дій, що дозволяє групі реалізувати спільну для її членів мету.

Наше дослідження має за мету формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності. Тому взаємодія між суб'єктами освітнього, в тому числі і виховного процесу вищого аграрного навчального закладу має бути спрямована на досягнення цієї мети.

Взаємодія існує у вигляді двох компонентів: змісту та стилю. Зміст взаємодії визначає, з якого приводу виникає та чи інша взаємодія, а стиль – вказує на те, як людина взаємодіє з оточуючими.

У формуванні ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності нам слід зазначити критерії продуктивного стилю як плідного способу контакту, що сприяє встановленню та продовженню стосунків, розкриттю особистісного потенціалу та досягнення ефективного результату у спільній діяльності. Отже, для продуктивної взаємодії важливий характер активності в позиції з партнером (гуманітаризація освіти передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини); характер поставленої мети (важлива спільна розробка близької та далекої мети); характер відповідальності (відповідальність за результат несуть всі учасники взаємодії).

Практична взаємодія людей супроводжується спілкуванням, що забезпечує планування, здійснення та контроль цієї діяльності.

Спілкування – це складний різноплановий процес встановлення та

розвитку контактів та зв'язків між людьми, які виникли завдяки потребі у спільній діяльності та передбачають обмін інформацією й напрацювання єдиної стратегії взаємодії. Спілкування здійснюється за допомогою вербального та невербального впливу та передбачає зміни у пізнавальній, мотиваційній, емоційній та конотативній сферах учасників взаємодії.

Розробляючи комплекс педагогічних умов, ми виходили з того, що формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності здійснюється в діяльності. Діяльність супроводжується спілкуванням. Як відомо, спілкування поліфункціональне. Воно виступає як і засіб управління в ВНЗ, так і як засіб формування ставлення до професійної діяльності.

В. Кан-Калик зауважував, що виховання буде ефективним у тому випадку, якщо у вихованця викликане позитивне ставлення до того, що ми хочемо у нього виховати. До того ж, те чи інше ставлення завжди формується завдяки спілкуванню [6, с.37]. Успішність спілкування є передумовою ефективного оволодіння студентами майбутньою професією.

При організації процесу професійної підготовки студентів у вищій школі ми надаємо спілкуванню особливого значення. Це обумовлено функціями спілкування: організаційною, інформаційною, ціннісно-орієнтованою, розвивальною та корегувальною [8, с.39].

Організаційна функція спілкування сприяє встановленню взаємодії учасників педагогічного процесу, який пов'язаний з формуванням усіх компонентів ціннісного ставлення. У даному випадку спілкування є засобом організації педагогічного процесу.

Інформаційна функція спілкування полягає в усвідомленні мети навчання, сутності майбутньої професійної діяльності. Ця функція забезпечує обмін інформацією про майбутню професійну діяльність.

Ціннісно-орієнтована функція спілкування полягає в оцінці взаємодії учасників педагогічного процесу, в отриманні інформації, що сприяє формуванню ціннісного ставлення студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності.

Розвивальна функція спілкування виступає як рушійна сила, засіб підвищення кваліфікації студента, що виявляється у розвитку навиків ділового спілкування, формування установки, переконання, професійного спрямування, ціннісного ставлення особистості до професійної діяльності.

Корегувальна функція спілкування полягає в забезпеченні розуміння учасниками спілкування одне одного, у встановленні між ними контакту, в прийнятті узгоджених рішень, у взаємній корекції спілкування, подоланні бар'єрів спілкування.

Невід'ємною складовою будь-якої трудової діяльності є професійне спілкування. За А. Бодальовим, «трудова діяльність також обумовлює та програмує зміст і характер ділового спілкування людей, що беруть участь у створенні матеріального продукту. Багато фактів свідчать про те, що характеристики міжособистісного спілкування у праці пов'язані з технологією створення продукту, розподіленням функцій між виконавцями і з конкретними особливостями того чи іншого трудового процесу» [2, с. 11].

Освітній процес ВНЗ є тим середовищем, у якому особистість набуває якостей, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності. Суттєвим чинником виникнення та розвитку цих якостей є міжособистісна взаємодія, що виникає у процесі спілкування.

Основу всіх взаємодій, які відбуваються між людьми у межах людського буття складає саме діалог [7, с. 45]. Під час навчально-виховного процесу діалог є важливою формою взаємодії його учасників.

З позиції аксіологічного підходу діалог – це форма спілкування, яка передбачає прийняття партнерами цінностей один одного, орієнтацію кожного на розуміння і визнання один одного.

Однією з функцій вищої освіти є комунікативна, сутність якої полягає у забезпеченні взаємодії між викладачами та студентами з метою обміну думками, почуттями, світоглядними та ціннісними позиціями. Як зазначає І. Зязюн, комунікація пов'язана зі спілкуванням, передаванням інформації від однієї людини до іншої. Це є «специфічна форма взаємодії людей у процесі пізнавально-трудової діяльності за допомогою мови чи інших знакових систем» [5, с.132].

Комунікативність як складова спілкування передбачає створення умов для обміну думками, поглядами, висловлювання власних позицій та міркувань, а також дотримання викладачами під час спілкування зі студентами відповідного такту, стилю й образу поведінки, які б сприяли встановленню діалогічних відносин.

У юнацькому віці принципово нові особливості комунікативної сфери не формуються, а розвивається те, що було закладено на попередніх етапах.

Особливості комунікативної сфери продовжують впливати на розвиток особистості, оскільки формування самоідентичності, розвиток самосвідомості та професійне самовизначення, які є основними новоутвореннями цього вікового періоду, тісно пов'язані з долученням суб'єкта до системи соціальних відносин (освітнього середовища ВНЗ). У той же час успішна адаптація та набуття почуття самоідентичності шляхом долучення до професійно-ціннісної діяльності, забезпечить умови для формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Комунікативні дії людина може освоїти і самостійно і на момент вступу до вишу студент має певний набір комунікативних вмінь. Але ці вміння не завжди ефективні. Опанувати способи ефективної комунікативної взаємодії можливо лише опинившись у професійно-ціннісному середовищі.

У свою чергу професорсько-викладацький склад вищого навчального закладу покликаний створити необхідні умови для плідного діалогу зі студентами, належній організації навчально-виховного процесу: лекцій, семінарів, дискусій, тренінгів, публічних, групових та індивідуальних форм обговорення питань, які цікавлять студентську аудиторію. При цьому потребує особливої уваги готовність викладачів брати участь у публічних дискусіях, колективних обговореннях, вечорах запитань і відповідей, професійних клубах, громадських слуханнях, присвячених актуальним проблемам професійного розвитку.

Сучасні умови викладання у вишах значно розширюють можливості взаємодії викладача і студента, завдяки використанню нових та вдосконаленню традиційних методів освітнього процесу. У будь-якому випадку, кожен має безліч можливостей реалізувати свою суб'єктну активність, продемонструвати позицію, виявити ставлення. Навіть монологічна за своєю сутністю лекція може бути використана для розвитку діалогічно комунікативної взаємодії, за умови обговорення мотивації до вивчення теми, звернення до досвіду студентів, акцентування уваги на тому, що студенти вже знають, надання можливостей зворотного зв'язку.

Формою діалогічно комунікативної взаємодії на семінарських заняттях є переважно дискусія. Її ефективність забезпечується почерговістю у виступах, реалізацією прав кожного на власну думку, орієнтуванням учасників на чіткість та обґрунтованість аргументації. Тренінги, як і дискусія, є інтерактивними методами у навчанні та вихованні. Перевага тренінгу в тому,

що відбувається природне входження в проблему та створюються сприятливі умови для практичного вирішення цього питання.

У спільній професійній діяльності колективу виникають взаємовідносини, спілкування, зумовлене колом інтересів, що найчастіше обмежується обміном інформацією стосовно спільної праці або навчання, використовуються професійні поняття, науково-технічна термінологія, яка обумовлює ступінь взаєморозуміння під час виконання колективної роботи.

Сучасний етап розвитку суспільства викликає потребу у підготовці фахівців, які б відповідали вимогам сучасного ринку праці. Тому вища освіта має озброїти теперішнього студента і майбутнього професіонала не лише традиційним набором професійних знань, умінь та навичок, а й створити умови для розвитку особистісного потенціалу, підготувати випускника до продуктивної самостійної діяльності у професійній та життєвій сферах. Компетентнісний підхід на перше місце ставить не інформованість фахівця, а його вміння вирішувати проблеми, які виникають у професійній діяльності та міжособистісній взаємодії.

Інструментом у формуванні діалогічно-комунікативної взаємодії застосовують особистісно-зорієнтовані методики – тренінги та ділові ігри. Вони є дієвою формою навчання, що робить більш активною навчальну діяльність, моделюють професійні ситуації та дають можливість їх аналізувати та виконувати оптимальні дії в майбутньому. Комплекси тренінгів та ділових ігор дають можливість створювати та об'єднувати колектив, налагоджувати взаємодію у ньому, активують розум, налаштовують на пошуки оптимальних рішень у ситуативних завданнях, надають можливість проявляти та вдосконалювати свої творчі навички, сприяють розвитку вміння орієнтуватися у реальних життєвих ситуаціях, дають професійну стійкість, виробляють активне ставлення до життя, до майбутньої професійної діяльності та цілеспрямованість у досягненні мети.

А. Макаренко писав: «Є ще один важливий метод – гра... треба, насамперед, сказати, що між грою та роботою немає такої великої різниці... У кожній гарній грі є, перш за все, робоче зусилля думки... Дехто вважає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а у грі її немає. Це неправильно: у гріє така ж сама велика відповідальність, як і в роботі, звичайно ж, у грі гарній, правильній...» [3, с. 367–368].

Ігрові технології – це сукупність процесів та методів навчання, що

представляють собою форму пізнавальної діяльності слухачів в умовних ситуаціях спрямованих на формування у них педагогічних здібностей, знань, вмінь та особистих якостей у процесі вирішення педагогічних завдань [1, с. 34].

Так, наприклад, вітчизняна дослідниця В. Свистун найефективнішими інтерактивними технологіями навчання, які зокрема сприяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі, визначає імітаційні, організаційно-діяльнісні й ділові ігри, прийоми активізації навчальної діяльності, евристичні технології генерування ідей і різні види тренінгів [9, с. 43].

І. Коротяєва, досліджуючи ділову гру як засіб професійного та пізнавального інтересу студентів, доводить, що «її сутність полягає в наступному: ділова гра розглядається як засіб контекстного навчання, при якому засвоєння знань, формування вмінь та звичок наче покладені в основу професійної діяльності, що представлена в навчанні в певній модельній формі. В контекстному навчання, як і в традиційному, навчальний матеріал подається за допомогою відповідних знаків, знакових систем і є знанням, яке необхідно засвоїти» [4, с. 9].

Велика кількість професійних поразок спричинена відсутністю стратегічних звичок в побудові власної професійної моделі. Рівень професійної зрілості залежить від здатності педагога реалізувати на методологічному рівні стратегічний шлях: від духовно-прогностичного цілепокладання через структурну побудову системи знань до організації отримання кінцевого результату, спрямованого на нарощування ментальних цінностей [6, с. 179]. Практику педагогічної гри можна вважати успішною тоді, коли студенти отримують не лише більш конкретні уявлення про майбутню професійну діяльність, але й розвивають аналітичні здібності, синтезують культуру діяльності, у них формується цілісна понятійна система. Таким чином, гра надає можливість кожному студенту відчувати себе суб'єктом педагогічного процесу, проявляти та розвивати свою особистість

Висновки. Розвиток діалогічно-комунікативної взаємодії у професійно-ціннісному середовищі сприяє зміні позиції студента; створенню можливостей для зміни стереотипів; формуванню позитивної моделі поведінки особистості; реалізації активності студентів; динамізму та інтенсивності спілкування; створенню сприятливої емоційно-психологічної

атмосфери.

До перспективних напрямків подальшого дослідження ми відносимо обґрунтування та створення комплексу тренінгів для самостійного врегулювання емоційного стану студентів на перших етапах педагогічної взаємодії у виші.

Література:

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / Асеев В. Г. – М. : Мысль, 1976. – 158 с.
2. Бодалев А. А. Психология общения. Избранные психологические труды / Бодалев А. А. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во Москов. психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2002. – 320 с.
3. Виленский В. Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе: учеб. пособие / Виленский В. Я., Образцов П. И., Уман А. И.; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 192 с.
4. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности: учеб. пособие для вузов / Громкова М. Т. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 415 с.
5. Зязюн І. А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць За редакцією І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – Київ, 2003. – С.15–30.
6. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / Кан-Калик В. А. – М. : Просвещение, 1987. – 190 с.
7. Леонтьев А. Н. Личность: определение и описание / А. Н. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1992. – № 3–4. – С. 34–42.
8. Сафронова Е. М. Воспитательная деятельность в контексте личностного подхода в образовании / Е. М. Сафронова // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 38–44.
9. Сафронова Е. М. Воспитательная деятельность в контексте личностного подхода в образовании / Е. М. Сафронова // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 38–44.